

Aksaray Osmanlı idarî teşkilâtında Karaman eyaletine bağlı bir sancak idi. 1525 yılında merkezi Aksaray olan kazanın nahiyelerini Aksaray, Bekir, Eyübili ve Hasandağı teşkil ediyordu (BA, *TD*, nr. 387, s. 125-128). 1584'te Koçhisar da nahiyeler arasında yer alıyordu (TK, *TD*, nr. 131, vr. 41^b, 95^b, 110^b, 131^b). Sancaklık statüsünü XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da koruyan Aksaray, XIX. yüzyılın ortalarından sonra yapılan idarî düzenleme ile Niğde'nin bir kazası haline getirildi. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ise vilâyet statüsünde idi. Vilâyetin kazalarını merkez kazadan başka Arapsun ve Koçhisar teşkil ediyordu. 1933 yılındaki idarî düzenlemelerde tekrar Niğde vilâyetine bağlı bir ilçe oldu. Haziran 1989'da çıkarılan 3578 sayılı kanun ile de yeniden il teşkilâtı kuruldu.

Aksaray bugün de Konya'yı Nevşehir üzerinden Kayseri'ye bağlayan yol ile Ankara-Adana karayolunun kesiştiği noktada önemli bir ziraî pazar yeridir. Yakınındaki İhlara vadisini görmeye gelenler için de bir konaklama yeri olmaya başlamıştır. Ayrıca halı dokumacılığının yanında ham maddesini ziraattan alan sanayi kuruluşlarına kavuşarak gelişmektedir. 1927'de 7339 olarak tesbit edilen şehrin nüfusu 1950'de 10.000'i aşarak 1970'de 30.000'e, 1985'te de 81.056'ya ulaşmıştır.

Aksaray'da kaleden başka daha birçok tarihî eser vardı. Anadolu Selçukluları, Karamanoğulları ve Osmanlı dönemine ait olan bu eserlerin büyük bir kısmı günümüze kadar gelememiştir. 1525'te

Aksaray kazası içinde bir cami, bir imaret, bir mevlevîhane, bir kalenderhane, bir muallimhane, bir bedesten, dört kervarsaray, dört hamam, beş medrese, yirmi üç zâviye ve kırk iki mescid bulunuyordu (BA, *TD*, nr. 387, s. 139). Bu eserler arasında Ulucami (XV. yüzyıl başlarında Karamanoğulları döneminde yeniden tamir edilmiştir), Nakkaş Camii, Şeyh Hamid-i Veli Camii, Bedriyye Medresesi, Beramniyye Medresesi ve Zincirli Medrese ilk planda dikkati çekmektedir.

Aksaray şehrinin merkez olduğu Aksaray ili, merkez ilçeden başka Ağaçoören, Ortaköy, Güzelyurt ve Sarıyahşi adlı dört ilçeye ve on bucağa ayrılmıştır; sınırları içerisinde 186 köy bulunmaktadır. Yaklaşık 7600 km² (bu rakam, 21.6.1989 tarih ve 20202 sayılı resmî gazetede yayımlanan 3578 sayılı kanun esas alınarak 1/500.000 harita üzerinden "şeffaf milimetre kareli kâğıt" metodu ile hesap edilmiştir) genişliğindeki Aksaray ilinin 1989'da tesbit edilen sınırları içerisinde 1985 sayımına göre 302.284 nüfus yaşamaktaydı, nüfus yoğunluğu ise 40 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *TD*, nr. 40, s. 787-806; nr. 387, s. 124-128, 139; TK, *TD*, nr. 131, vr. 2^b-13^b, 41^b, 95^b, 110^b, 131^b; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 324-325; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 192-195; *Konya Vilâyeti Salnâmesi* (1300), s. 169-170; *Kâmüsü'l-a'lâm*, I, 263-264; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası* (trc. Mihri Pektaş), İstanbul 1960, s. 314; İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 967-968; a.mlf., *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, İstanbul 1974-75, I-III; *Les Guides Bleus: Turquie*, Paris 1965, s. 599; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 181, 688 vd.; Suraiya Faroqhi, *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia 1520-1650*, Cambridge 1984, s. 38, 224; Hirschfeld, "Archelais", *RE*, II/1, s. 446; Cl. Huart, "Aksaray", *IA*, I, 274; F. Taeschner, "Ağ Sarây", *EI*² (İng.), I, 312.

İLHAN ŞAHİN

AKSARAY ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

AKSARÂYİ, Ahmed

XV. yüzyılın ilk yarısında
eser vermiş
Türk hattat ve müzehhibi.

Tarihî kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan Aksarâyî'nin şahsiyetine dair bilinenleri istinsah ettiği eserlere ve bunlardaki ferağ* kayıtlarına borçluyuz.

Künyesinden, Niğde-Konya arasındaki Aksaray'dan Hacı Mahmud adında bir zatin oğlu olduğu anlaşılan sanatkârın bugün için bilinen eserleri, muasırı olup hemen hemen aynı muhitlerde yaşamış bulunan Ahmedî'nin (ö. 815/1413) bazı eserlerini ihtiva eden 835 (1432) tarihli bir mecmua (Konya Mevlânâ Müzesi, nr. 2540) ve yine aynı şairin divanının bu mecmuadan beş sene sonra istinsah edilmiş bir nüshası (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1080 m.) ile bu tarihte (yani 840'ta) istinsah ettiği Sirâceddin el-Urmevî'nin *el-Ecvibe fi 'ulûmi's-sitte* adlı bir başka eserden meydana gelmektedir (Bursa Hüseyin Çelebi Ktp., nr. 116).

Aksarâyî'nin yazdığı eserlerin en önemlisi *Ahmedî Divanı*'dır. Sultan II. Murad'a (1421-1444 ve 1446-1451) takdim edilmiş olan bu eser, Selçuklular'dan sonra Osmanlı merhalesinin hazırlandığı bir safhada, Anadolu'nun muhtelif sanat ve kültür merkezlerinde büyük bir himaye gören şiir, tezhîp ve hat sanatlarının müşterek mahsulüdür. Devrin en kudretli ve istikbal vaad eden devletinin hükümdarına, zamanın en büyük Anadolu şairinin divanı takdim edilirken hattı ve tezhîbi için Aksarâyî'nin seçilmesi herhalde tesadüfî değildir.

Bu eserler, kitap istinsahında reyhânî hattının yerini alan neshin bu safhada kazandığı zarafetle eriştiği seviyeyi temsil edebilecek örneklerdir. Bunların mavi rengin ve altının galip olduğu rûmî motiflerden teşekkül eden tezhîbi ise Fâtihtevri kitaplarında en mükemmel örneklerini bulduğumuz sade, zarif, ferruata boğulmayan müstatil başlıkların öncülleri sayılmalıdır.

Aksarâyî'nin adı geçen şairin diğer eserlerini de istinsah ettiği düşünülebilir. Kütüphanelerimiz lâyıkıyla tarandıkça onun başka eserlerinin de bulunabileceği tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nihad M. Çetin, "Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri", *TD*, II (1952), s. 104, 108; a.mlf., "Ahmedî'nin Mirkâtü'l-Edeb'i Hakkında", *TM*, XIV (1965), s. 219 ve buralarda gösterilen yerler.

NIHAD M. ÇETİN

AKSARÂYİ, Cemâleddin

(bk. CEMÂLEDDİN AKSARÂYİ).

Aksaray'da Karamanoğlu İbrâhim Bey dönemine ait Ulucami'nin taçkapısı (Emrullah Güney Arşivi)

